

Urbanismus a architektura Urbanismus und Architektur

Urbanismus horních měst v Hornické kulturní krajině Krušnohoří
Masivní vzestup důlní činnosti v Krušnohoří v 16. století byl doprovázen zakládáním řady nových horních měst. Specifickým projevem této zakládání horečky jsou „ideální města“ na geometricky vytříbeném šachovnicovém půdorysu. Prvním městem tohoto typu byl Marienberg, založený roku 1521, navržený Ulrichem Rüleinem z Calwu. Marienberské schéma vycházelo z renesančních teorií ideálního města a představovalo jeden z prvních projevů novověkého urbanismu ve střední Evropě. Tento vzor byl uplatňován v desetiletích následujících po Rüleinově smrti a dále rozvíjen v celém Německu. Na české straně jsou hodnota např. města Horní Blatná, Výsluní či Měděnec. Mimořádně hodnotný je také Jáchymov, jehož rozvoj byl předurčen výrazným údolím a z hlediska sídelní formy jde o poněkud atypické údolní město. (JH)

Urbanismus der Bergstädte in der Montanen Kulturlandschaft Krušnohoří /Erzgebirge

Der mächtige Aufschwung des Bergbaus im Krušnohoří/Erzgebirge im 16. Jahrhundert ging mit der Gründung zahlreicher neuer Bergstädte einher. Ein spezifischer Wesenszug dieses Gründerfiebers waren „Idealstädte“, die auf einem ausgeklügelten Schachbrett-Grundriss angelegt wurden. Die erste Stadt dieses Typs war das 1521 angelegte Marienberg, das von Ulrich Rülein aus Calw entworfen wurde. Das Marienberger Schema ging von den Renaissance-theorien der idealen Stadt aus und stellte einen der ersten Versuche des neuzeitlichen Urbanismus in Mitteleuropa dar. Diese Vorlage wurde auch noch in den Jahrzehnten nach Rüleins Tod überall in Deutschland angewendet und weiterentwickelt. Auf der böhmischen Seite sind beispielsweise die Städte Horní Blatná (Bergstadt Platten), Výsluní (Sonnenberg) oder Měděnec (Kupferberg) wertvoll, worin sie von Jáchymov (St. Joachimsthal), deren Entfaltung von dem markanten Tal bestimmt wurde und die als Siedlungsform eine etwas atypische Talstadt darstellt. (JH)

Jáchymov, letecký pohled / Luftaufnahme. Foto: © K. Lněnička, 2014
Výsluní, založené ve 40. letech 16. století na půdorysu, napodobujícím marienberské schéma. Mapa stabilního katastru z roku 1841 / Výsluní, in den 40er Jahren des 16. auf einem Grundriss entworfen, der das Marienberger Schema nachahmt. Karte des stabilen Katasters von 1841. Ústřední archiv zeměměřičství a katastru, Fond Stabilní katastr, cisařské otisky, Výsluní

Specifické znaky horních měst v Hornické kulturní krajině Krušnohoří

Stavební produkce krušnohorských měst byla ovlivněna především saskými kulturními vlivy. Díky intenzivnímu pohybu obyvatel ze Saska, zvláště horníků, řemeslníků a prospektorů a volné propustnosti hranic, docházelo k výměně znalostí, zkušeností a ke kulturnímu prolínání. Na počátcích výstavby se uplatnila pozdní gotika se saskými prvky, během 20. let 16. století se pak objevují prvky renesanční. Mezi nejcharakterističtější stavební prvky se saským vlivem patří sklípkové klenby a portály městských domů a některých církevních staveb. Vzájemné ovlivňování kulturního prostředí v 1. polovině 16. století se odehrávalo i na poli duchovním. Na území Jáchymova tehdy působil hned několik významných učenců své doby – např. lékař Georgius Agricola či teolog Johannes Mathesius. (AK)

Spezifische Merkmale der Bergstädte in der Montanen Kulturlandschaft Krušnohoří

Die Bauproduktion der Erzgebirgsstädte war vor allem von sächsischen Einflüssen geprägt. Dank der intensiven Migration aus Sachsen, die vor allem Bergleute, Handwerker und Prospektoren über die frei durchlässigen Grenzen brachte, kam es zum Austausch von Kenntnissen und Erfahrungen sowie einer kulturellen Durchsetzung. In den frühen Bauzeiten kam die Spätgotik mit sächsischen Elementen zum Zuge, während der 20er Jahre des 16. Jahrhunderts tauchten dann Renaissance-Elemente auf. Zu den höchst charakteristischen sächsisch geprägten Bauelementen gehören Zellengewölbe und Portale an Häusern und manchen Sakralbauten. Eine gegenseitige Beeinflussung des Kulturmilieus während der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts spielte sich auch im geistigen Bereich ab. Auf dem Gebiet von Jáchymov (St. Joachimsthal) wirkten damals gleich mehrere bedeutende Gelehrte ihrer Zeit – z. B. der Arzt Georgius Agricola oder der Theologe Johannes Mathesius. (AK)

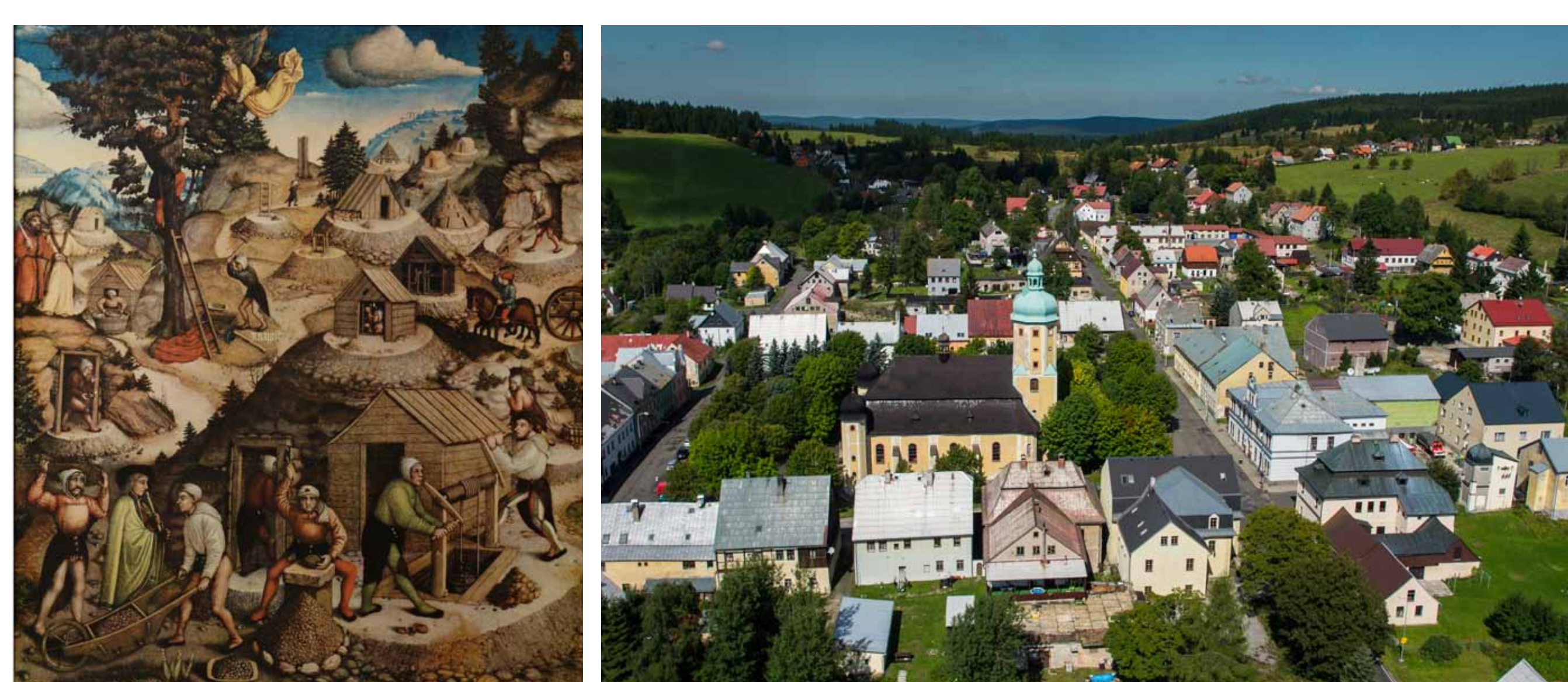
Boží Dar, letecký pohled / Luftaufnahme. Foto: © K. Lněnička, 2014
Krupka, letecký pohled / Luftaufnahme. Foto: © K. Lněnička, 2014

Plošná ochrana v České republice a její tradice

Nejcennější historická sídla jsou v ČR chráněna již od 50. let 20. století. Tehdy se podařilo vyhlásit soubor 30 historických městských jader památkovými rezervacemi. Moderní plošnou ochranu nejen historických jader měst, ale i urbanisticky cenných sídel, architektonických dominant, krajiny a archeologických lokalit zajišťuje zákon o státní památkové péči z roku 1987. Celkově tak svého času existuje v ČR 40 městských památkových rezervací, 61 vesnických památkových rezervací, 8 archeologických rezervací, 23 krajinných památkových zón, 255 městských památkových zón, 211 vesnických památkových zón a 446 ochranných pásem. Kategorii nerozmanitější jsou bezesporu krajinné památkové zóny. Právě o území silně ovlivněné hornickou činností se památkový fond u nás rozšířil naposledy. V roce 2014 byly čtyři celky v Krušných horách vyhlášeny krajinnými památkovými zónami. (AK)

Flächenschutz in der Tschechischen Republik und seine Tradition

Besonders wertvolle Ansiedlungen stehen in der ČR bereits seit den 50er Jahren des 20. Jahrhunderts unter Schutz. Zu jener Zeit ist es gelungen, eine Kollektion von 30 historischen Stadtkernen zu Denkmal-Reservationen zu erklären. Der moderne Flächenschutz von historischen Stadtkernen, aber auch von urbanistisch wertvollen Ansiedlungen, architektonischen Dominanten, Landschaften und archäologischen Stätten wird vom Gesetz über staatliche Denkmalpflege aus dem Jahr 1987 geregelt. Insgesamt gibt es gegenwärtig in der ČR 40 Stadt- und Dorfdenkmalreservationen, 61 Dorfdenkmalreservationen, 8 archäologische Reservationen, 23 Landschaftsdenkmalzonen, 255 Stadt- und Dorfdenkmalzonen, 211 Dorfdenkmalzonen und 446 Schutzzonen. Die vielfältigste Kategorie stellen zweifelsohne die Landschaftsschutzzonen dar. Der hiesige Denkmalfonds wurde letztmalig gerade um ein stark vom Bergbau geprägtes Gebiet erweitert. Im Jahr 2014 wurden vier Geländeeinheiten im Erzgebirge zu Landschaftsdenkmalzonen erklärt. (AK)

Hans Hesse, Annaberger Bergaltar, 1522
Horní Blatná, letecký pohled / Luftaufnahme. Foto: © K. Lněnička, 2014

Péče o architektonické památky

Péče o architektonické a umělecké památky je ukotvena jak v mezinárodní, tak i české legislativě. Památková péče je chápána jako veřejný zájem. Jde tedy o ochranu, uchování a přiměřené využívání kulturního dědictví. Hlavní tíha péče o architektonické památky je na jejich vlastnicích. Jejich práva a povinnosti jsou stanoveny v zákoně č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. Vlastník by měl na své náklady pečovat o památku a udržovat ji v dobrém stavu, chránit ji před poškozením, znehodnocením, užívat ji pouze způsobem, který odpovídá jejímu kulturně-politickému významu, památkové hodnotě a technickému stavu a stavební záměry projednat s orgány státní památkové péče. (AK)

Pflege von Architekturdenkmälern

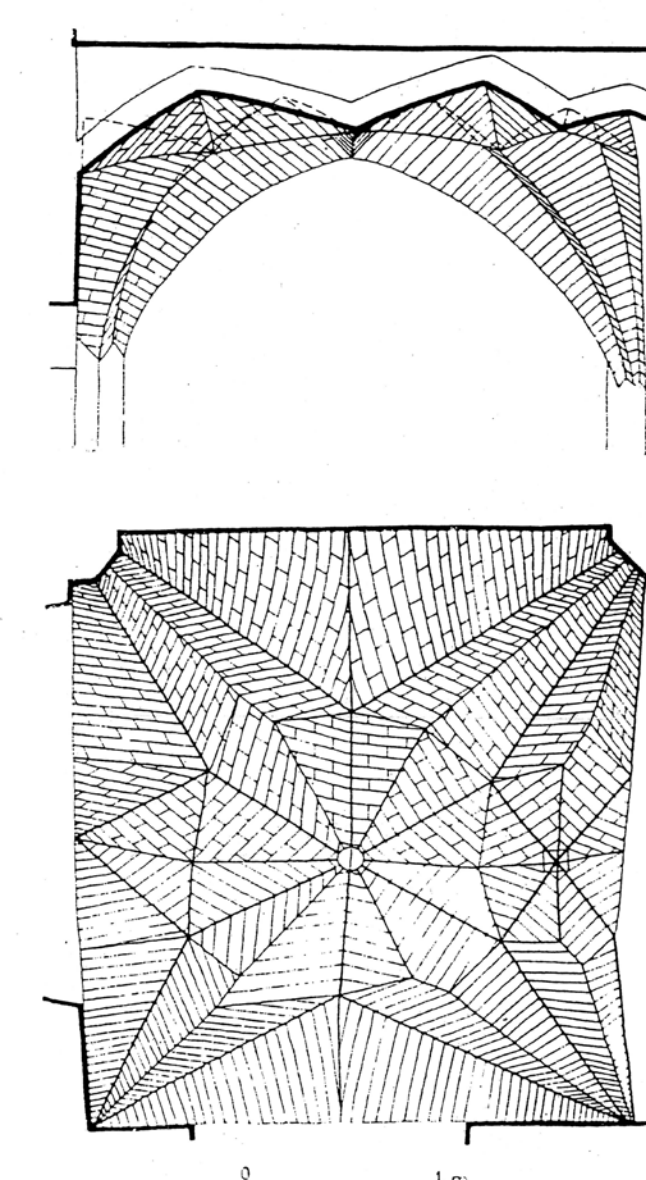
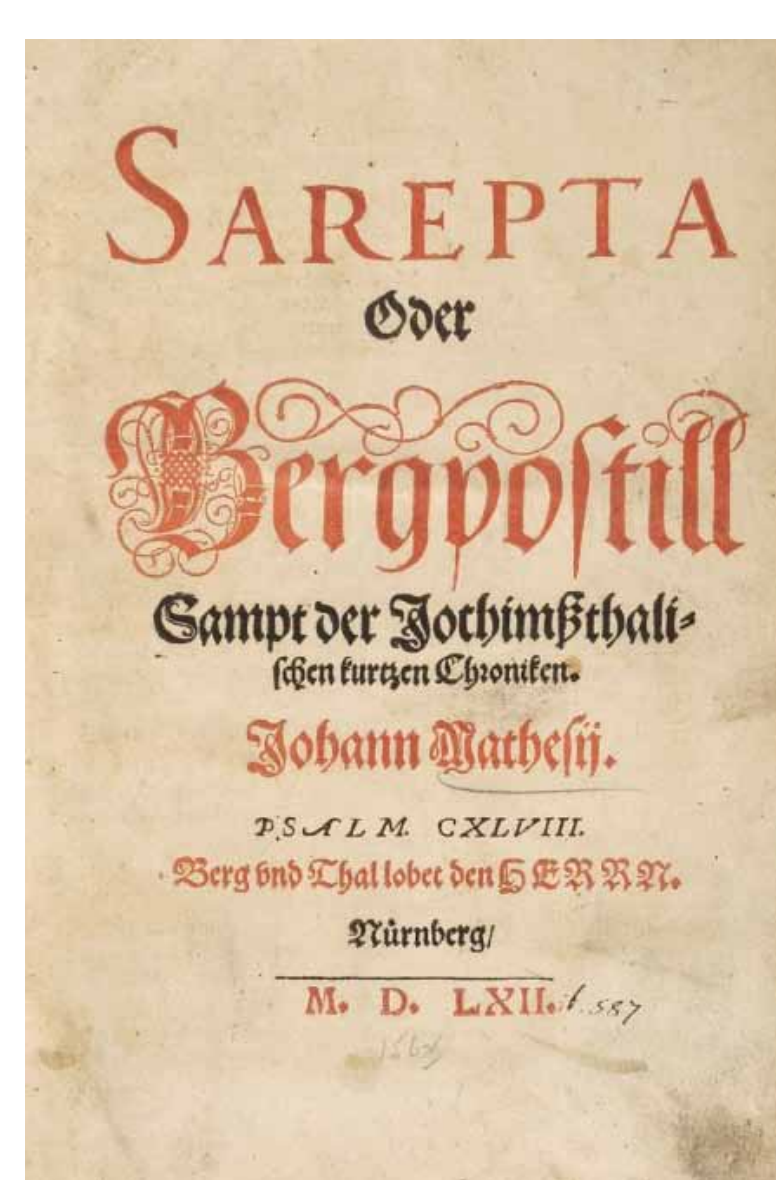
Die Pflege von Architektur- und Kunstdenkmälern ist sowohl in internationalen als auch tschechischen Gesetzen verankert. Die Denkmalpflege gilt als öffentliches Interesse. Es geht darum Schutz, Erhaltung und angemessene Nutzung von Kulturerbe. Die Hauptlast der Pflege von Architekturdenkmälern liegt bei ihren Besitzern. Deren Rechte und Pflichten werden vom Gesetz Nr. 20/1987 Ges.-Slg., über die staatliche Denkmalpflege, geregelt. Der Besitzer hat auf eigene Kosten für das Denkmal Sorge zu tragen und es in gutem Zustand zu erhalten, vor Beschädigungen und Wertminderung zu schützen und in einer Weise zu nutzen, die kulturpolitischer Bedeutung, Denkmalwert sowie technischem Zustand entsprechen und Bauvorhaben mit den Organen der staatlichen Denkmalpflege abzustimmen. (AK)

Dotáční programy Ministerstva kultury České republiky v této oblasti

Kompenzaci omezení vlastnického práva jsou finanční příspěvky vlastníkům nemovitých kulturních památek na zvýšené náklady spojené s jejich zachováním nebo obnovou. Tyto finanční prostředky aktuálně rozděljuje Ministerstvo kultury prostřednictvím níže uvedených dotačních programů. Jsou jimi: Program zachrany architektonického dědictví, Havarijný program, Program regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón, Program péče o vesnické památkové rezervace, vesnické památkové zóny a krajinné památkové zóny, Program restaurování movitých kulturních památek, Program Podpora obnovy kulturních památek prostřednictvím obcí s rozšířenou působností, Program Podpora pro památky UNESCO, Program Podpory občanských sdružení v památkové péči, Program Podpora záchranných archeologických výzkumů. (AK)

Dotationsprogramme des tschechischen Kulturministeriums für diesen Bereich

Eine Kompensation für die Beschneidungen des Besitzrechts stellen die finanziellen Beiträge für Besitzer von Kulturdenkmälern für die erhöhten Kosten dar, die sich aus deren Erhaltung und Renovierung ergeben. Diese Mittel werden derzeit vom Kulturministerium mittels der nachstehenden Dotationsprogramme verteilt. Diese sind: Das Programm für den Schutz von Architekturerbe, Notfall-Programm, Programm zur Regeneration von Stadt- und Dorfdenkmalreservationen und Stadt- und Dorfdenkmalzonen, Programm der Pflege von Dorfdenkmalreservationen, Dorfdenkmalzonen und Landschaftsdenkmalzonen, Programm für die Restaurierung mobiler Kulturdenkmäler, Programm zur Unterstützung für UNESCO-Denkmäler, Programm zur Unterstützung von Bürgervereinigungen im Bereich der Denkmalpflege, Förderprogramm für archäologische Rettungsuntersuchungen. (AK)

J. Mathesius – titulní list jáchymovské kroniky Sarepta, Norimberk 1562 / J. Mathesius – Titelblatt der Joachimsthaler Chronik Sarepta, Nürnberg, 1562
Jáchymov, zákes sklípkových kleneb domu čp. 143 / Jáchymov, Aufriss der Zellengewölbe von Haus Nr. 143. Vypracoval / Bearbeitet von O. Rada

